HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

פורענות מזדמנת לו. למי שעבדו עליו לרבעים יום נגף יסורין: **מפני הפוכה.** שהיה מוכיח לסם [ד] מעשיסם: **מאי דכתיב וזה דור דורשיו.** דמקיש דור לדורשיו: **למעליותא.** לענין חסידות [ה] : מאי שנא דכתיב ביהויקים ודקיהו בנחמיה לפי שביקש הקב"ה להפוך מעשה בנחמיה בימיהם: **פוקפא.** כעס: **ניוחא.** נוח לגלות:

הדרן עלך יש בערכין

השג יד נגודר. תורת דין השג יד שהעני נידון בערכין לפי השג ילו כלכתיב [ו] ומשך מך הוא מערכך בתר נגוד חלזין ולא בתר נידל כלמפרש לקמן: **ומשים נגידו.** כלמפרש לקמן [ימ.] ילך שהערך זקן נותן ערך זקן ללא חלזין בתר משים [ז] דילידי לנגוד להא לא אמר ערכי עלי ולא ערך עלוני עלי ועדך זקן מכן משים ומעלה פחות מערך ילך: **והערכין נגערך.** קלא הערך דזכר ונקבה בתר נערך חזיל ולא בתר מעריך כלמפרש לקמן [שם] מיש שהעריך לשם לאמר שלי נותן ערך [ח] פחות מכן משים לשה ערך קטן וקוסם נתיצו ועשה כן עשיים אינו נותן ללא כשעה שהעריך תחילה: **תומר אני אף בערכין כן.** אילו מתמי בערכין דומיא דקרבנות הוי כקרבנות להא לאמרת לעריכין אינן כקרבנות משום לשה דמו שהלדי דמפני מה עני שהעריך עשיר נותן ערך עני לפי השג יגו משום לשין למעשיר חייב כלום ולא דמי למעשיר וזה שאמר על העשיר לא נתכוון ללא לפי מדת עשרו של העשיר שפחותין או יתירין על עשרו שלו הלכך נידון בהשג יד להא לא פירש כלום ללא ערך מדת [ז] [עשרו של] העשיר קיבל עליו ודין ערך נידון בהשג יד: **אלא עשיר שאמר ערכי עלי.** לדוי חייב ערך כלום דומיא דמעשיר עשיר ואמר עני וכו' (ג) : **גמ'** ופריך **השג יד כמעריך הוא.** ולא בנודר שהאומר דמי עלי אין נידון בהשג יד ללא הכל יתן כסיוכל לממריין בפרק המוכר משקלי עלי (לקמן כ.). תומר בנדרים מבערכין שהנדרים אין נידונים בהשג יד: **ומשני דלדמיך על פי אשר השיג וגו'.** כלומר הלי דלקרי למעריך הכא נודר [ט] לשיעות דלקרא נקט: **השנים בנערך** (ד) **ולא בנידר.** דלהאומר דמי פלוני עלי אין נידון לפי מדת שנים ללא כפי שמותו פלוני ממכר בשוק: **ואף על גב דמדירו עשיר.** בתמיה. מדירו היינו זה שאמר קרבן מלוכה [ט] עלי: **דלמא** עשיר. דמלוכה אם לחמנת חלזון [שבא] ממדירו לא ועט"ג דהוי עני: **מאי אבל בקרבנות אינו כן.** הא בקרבנות נמי חלזת בתר נוגד: **ומשני** פורענות מזדמנת לו תניא רבי אליעזר הגדול אומר [י] אלמלא בא הקב"ה עם אברהם יצחק ויעקב בדין אין יכולין לעמוד מפני תוכחה שנאמר [1] ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני ה' את כל צדקות ה' אשר עשה אתכם ואת אבותיכם [2] זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה פליגי בה רבי יהודה נשיאה ורבנן חד אמר דור לפי פרנס וחד אמר פרנס לפי דורו למאי הלכתא אילימא למעליותא דמר סבר אי מעלי דרא מעלי פרנס ומר סבר אי מעלי פרנס מעלי דרא הא איכא צדקיה דהוה מעלי ודריה לא הוה מעלי והא יהויקים דלא הוה מעלי ודריה הוה מעלי דאמר [כ] רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב [3] בראשית ממלכות יהויקים [ג] מלך יהודה [ג] ביקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו ובהו בשביל יהויקים כיון שנסתכל בדורו נתיישבה דעתו ביקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם לתוהו ובהו מפני דורו של צדקיהו כיון שנסתכל בצדקיהו נתיישבה דעתו אלא לענין תוקפא וניחותא קאמרינן:

הדרן עלך יש בערכין

השג יד בנודר והשנים בנידר והערכין בנערך.

והערך בזמן הערך השג יד בנודר כיצד עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני ועשיר שהעריך את העני נותן ערך עשיר אבל בקרבנות אינו כן [א] הרי שאמר קרבנו של מצורע זה עלי היה מצורע עני מביא קרבן עני עשיר מביא קרבן עשיר רבי אומר אומר אני אף בערכין כן [ב] וכי מפני מה עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני שאין העשיר חייב כלום אבל עשיר שאמר ערכי עלי ושמע עני ואמר מה שאמר זה עלי נותן ערך עשיר: **גמ'** [ג] השג יד במעריך הוא כדכתי' [4] אשר תשיג יד הנודר יעריכנו הכהן השנים בנידר בנערך הוא איידי דאמר השג יד בנודר כיצד עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני: מ"ט דאמר קרא אשר תשיג יד הנודר בנודר תלה רחמנא אבל בקרבנות אינו כן הרי שאמר קרבנו של מצורע זה עלי היה מצורע עני מביא קרבן עני ואע"ג דמדירו עשיר [5] ואם דל הוא אמר רחמנא ולא דל הוא אמר רבי יצחק כשהיה מדירו עני ודלמא עליה דידיה חס רחמנא אמדירו לא דהכתיב הוא אמר רב אדא בר אהבה ואין ידו משגת לרבות את הנודר אבל מדירו עשיר הכי נמי דמייתי בעשירות א"כ מאי אבל בקרבנות אינו כן לפוטרו אם כן נדר בקרבנות נמי חלזת בתר נוגד: **ומשני** עשיר, לכן תננהו בחדא לישנא והיינו דקאמר בגמרא איידי דאמר השג יד בנודר אמר השנים בנידר. הרא"ש ז"ל:

כשהיה מדירו [נמי] עני. הלכך מביא קרבן עני: **[ואמאי] ודלמא עליה דידיה.** על מצורע עצמו כשהוא דל חס רחמנא עליה דלייתי בדלות אבל מדירו שאמר קרבנותיו עלי אף על גב דעני הוא לא חס רחמנא עליה אלא אליתי קרבן עשיר דהא כתיב הוא כלומר דהוא מצורע לייתי בדלות אבל לא מדירו: **(אמר רב אדא** הדר כתיב**) ואין ידו משגת.** דלא צריך למכתב דהא כתיב ואם דל הוא אלא ואין ידו משגת דמייתי נמי קרבן עני: **אבל מדירו עשיר [מאי] חבי נמי [דמייתי בעשירות]** אע"ג (דהמודר) [דמצורע] הוי עני אלמא דבתר מדיר אזלינן **מאי אבל בקרבנות אינו כן** כלומר דאזלינן בתר נידר הא קא חזינן מדוקא דאזלינן [נמי] בתר מדיר כמו בערכין:

מוסף רש"י

מאי דכתיב בראשית כו'. מ"ט כתיב בהי בראשית יותר מאחריני, ולי משום תחילת ממלכתו קאמר, ה"ל למכתב בשנה ראשונה למלכותו, אלא להכי אני קרא בדיהויקים וכתיב בראשית, ללמדך שעשה בנחמיה היה בימי יהויקים שביקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו ובהו כמו שהיה מבראשית (סנהדרין קג.). **כיון שנסתכל בדורו.** של יהויקים שהיו לרשיקים, שעדיין לא גלו מחכם ומסמגר (שם). **דורו של צדקיהו.** היו רשעים, שכל הנביאים הגלו בכך עם יהויכין (שם).

הדרן עלך יש בערכין

רבינו גרשום

פורענות מזדמנת לו. ואם יאמר כתיב בראשית תשיג יד דמערך ואזלינן דהיינו נודר כדמפרש בגמרא ולא בתר נערך כדמפרש כיצד עני שהעריך כו': **והשנים בנידר.** היינו כערך מה שכתוב (בתורה) אם מבן חדש (שנים) אם מבן עשרים בתר שנים דנערך ואזלינן ולא בתר מעריך ומפרש כיצד כו' אכל חד חד]: **אבל בקרבנות [אינו כן].** דלא אזלינן בתר השג יד דמדיר אלא [דנידר] כדמפרש הרי שאמר קרבנות של מצורע זה עלי שאביאם תחתיו: **היה מצורע עני [מביא קרבן עני] בו': רבי אומר אומר אני אף [בערכין כן.** כמו] בקרבנות דאזלינן בתר נידר: **וכי מפני מה בו'.** כלומר [אם כן] מפני מה קתני רישא דמתני' עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני דאזלינן בתר השג יד דנודר לפי **שאין העשיר הנערך חייב כלום אבל עשיר שאמר [ערכי עלי]** שחייב בערכו ושמע עני ואין ידו נידון בהשג יד ללא הכל יתן כסיוכל לממריין בפרק המוכר משקלי עלי (לקמן כ.). תומר בנדרים מבערכין שהנדרים אין נידונים בהשג יד: **ומשני דלדמיך על פי אשר השיג וגו'.** דבתיב על פי אשר תשיג יד הנודר יעריכנו קא קרי למעריך נודר: **והשנים בנידר.** בנערך איבעיא ליה למיתני: **איידי דאמר השג יד בנודר.** בתר הכי אמר נמי השנים בנידר]: **בנודר תלה רחמנא** השג יד דאי עני הוא נותן שקל ופטור אפילו אם יעשיר את"כ ואם לא נתן שקל בנעוריו אם יעשיר יתן ערך שלם: **אבל בקרבנות אינו כן.** אלא תליא השג יד בנידר: **ואע"ג דמדירו עשיר.** יביא קרבן עני כשהנידר עני: **[ואמאי] אם דל הוא.** המביא קרבן **אמר רחמנא** יביא קרבן עני והאי מדירו דחייב להביא קרבן עשיר הוא ואמאי מביא קרבן עני:

פורענות מזדמנת לו. למי שעבדו עליו לרבעים יום נגף יסורין: **מפני הפוכה.** שהיה מוכיח לסם [ד] מעשיסם: **מאי דכתיב וזה דור דורשיו.** דמקיש דור לדורשיו: **למעליותא.** לענין חסידות [ה] : מאי שנא דכתיב ביהויקים ודקיהו בנחמיה לפי שביקש הקב"ה להפוך מעשה בנחמיה בימיהם: **פוקפא.** כעס: **ניוחא.** נוח לגלות:

הדרן עלך יש בערכין

השג יד נגודר. תורת דין השג יד שהעני נידון בערכין לפי השג ילו כלכתיב [ו] ומשך מך הוא מערכך בתר נגוד חלזין ולא בתר נידל כלמפרש לקמן: **ומשים נגידו.** כלמפרש לקמן [ימ.] ילך שהערך זקן נותן ערך זקן ללא חלזין בתר משים [ז] דילידי לנגוד להא לא אמר ערכי עלי ולא ערך עלוני עלי ועדך זקן מכן משים ומעלה פחות מערך ילך: **והערכין נגערך.** קלא הערך דזכר ונקבה בתר נערך חזיל ולא בתר מעריך כלמפרש לקמן [שם] מיש שהעריך לשם לאמר שלי נותן ערך [ח] פחות מכן משים לשה ערך קטן וקוסם נתיצו ועשה כן עשיים אינו נותן ללא כשעה שהעריך תחילה: **תומר אני אף בערכין כן.** אילו מתמי בערכין דומיא דקרבנות הוי כקרבנות להא לאמרת לעריכין אינן כקרבנות משום לשה דמו שהלדי דמפני מה עני שהעריך עשיר נותן ערך עני לפי השג יגו משום לשין למעשיר חייב כלום ולא דמי למעשיר וזה שאמר על העשיר לא נתכוון ללא לפי מדת עשרו של העשיר שפחותין או יתירין על עשרו שלו הלכך נידון בהשג יד להא לא פירש כלום ללא ערך מדת [ז] [עשרו של] העשיר קיבל עליו ודין ערך נידון בהשג יד: **אלא עשיר שאמר ערכי עלי.** לדוי חייב ערך כלום דומיא דמעשיר עשיר ואמר עני וכו' (ג) : **גמ'** ופריך **השג יד כמעריך הוא.** ולא בנודר שהאומר דמי עלי אין נידון בהשג יד ללא הכל יתן כסיוכל לממריין בפרק המוכר משקלי עלי (לקמן כ.). תומר בנדרים מבערכין שהנדרים אין נידונים בהשג יד: **ומשני דלדמיך על פי אשר השיג וגו'.** דבתיב על פי אשר תשיג יד הנודר יעריכנו קא קרי למעריך נודר: **והשנים בנידר.** בנערך איבעיא ליה למיתני: **איידי דאמר השג יד בנודר.** בתר הכי אמר נמי השנים בנידר]: **בנודר תלה רחמנא** השג יד דאי עני הוא נותן שקל ופטור אפילו אם יעשיר את"כ ואם לא נתן שקל בנעוריו אם יעשיר יתן ערך שלם: **אבל בקרבנות אינו כן.** אלא תליא השג יד בנידר: **ואע"ג דמדירו עשיר.** יביא קרבן עני כשהנידר עני: **[ואמאי] אם דל הוא.** המביא קרבן **אמר רחמנא** יביא קרבן עני והאי מדירו דחייב להביא קרבן עשיר הוא ואמאי מביא קרבן עני:

תורה אור השלם

1. וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי יְיָ אֵת כָּל צִדְקוֹת יְיָ אֲשֶׁר עָשָׂה אִתָּכֶם וְאֶת אֲבוֹתֵיכֶם: שמואל א יב ז
2. זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁיו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: תהלים כד ו
3. בְּרֵאשִׁית מַמְלְכוּת יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה מֵאֵת יְיָ לֵאמֹר: ירמיה כו א
4. וְאִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהָעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן: ויקרא כז ח
5. וְאִם דַּל הוּא וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת וְלָקַח כֶּבֶשׂ אֶחָד אָשָׁם לְתְנוּפָה לְכַפֵּר עָלָיו וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת אֶחָד בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן לְמִנְחָה וְלֹג שָׁמֶן: ויקרא יד כא

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה למעליותא וכו' מסיומת הס"ד ותמ"ל מ"ש בראשית מאי שנא דכתיב: (ו) ד"ה והערכין נגערך וכו' ערך אשה הס"ד ותמ"ל מ"ש הערך בזמן: (ז) ד"ה אבל וכו' עני וכו' הס"ד ותמ"ל מ"ש השג יד כו' וקפריך: (ח) ד"ה השנים בנידר בנערך הוא ולא בנידל:

שינויי נוסחאות

א) לומר אלמלי נא [נכ"ל: אלמלא (כלפנינו)] (ש"ם), ב) יהוסף בראשית ממלכת צדקיה מלך יהודה (ירמיה כח ה) פיקס (ש"ם), ג) השג יד בנודר השג יד במעריך כאשר שנינו (ש"ם), ד) לסם לפי מעשיסם (ש"ם), ה) תיכת לילים נמסק (ש"ם), ו) עלמו בהיותו פחות מכן עשריס (ש"ם), ז) מלא שנות העשיר (ש"ם), ח) נולד לישנא דקתני (ש"ם), ט) מלורע זה עלי [ש"ם וכ"ה ברוש"ש], י) כ"ש והערכין בנערך כיצד ילד שהעריך זקן או זכר שהעריך נקבה ולא אמרינן לומר והשנים בנערך וכו', יא) נערך כיצד כו' (ש"ם), יב) כ"ל פירשתי, יג) מהכס"ק מ"ו [וכן הס"ק ומגיה שניך בלילוי לעקמן], יד) עני. מפרש הכ"ל מנחם (ש"ם), טו) ומאי מה שאמר זה עלי (ש"ם), טז) ערך עני הס"ד, ומ"ל אבל בקרבנות (ש"ם), יז) בלפוי"ל ואהא, יח) ולומר דעשיר שאמר (ש"ם), יט) משמע דיחטא דשמעתא דאמרי' אבל כו' [מיכות פי' דמתני' ממקן] (ש"ם), כ) ממחיל דנור מדש [צ"ק], לא) בלפ"ל שהדירו, [ומדירו] (צ"ק), לב) גי' ל"ק אלא הוא למעוטי מצורע עשיר ומדירו עני כלפיכתא, לג) עני. מורי הרמ"ך (ש"ם).

שיטה מקובצת

תום' ד"ה השג יד בו' בנערך. גלייון. וי"ל משום דשנים בנידר אם ילד הוא אם זקן היה ראוי גם השג יד להיות בנידר אם עני אם

א א מיי' פי"ד מהלכות מעשה קרבנות הלכה ט ופ"ט מהל' מחוסרי כפרה הלכה יח:
ב ב מיי' פ"ג מהלכות ערכין הלכה ו: